

Platonselskapets møte i Oslo 3.–5. juni 2005
Antikens ideal om lykke og det vellykkete menneske

JERKER BLOMQVIST:
Kommentar till SVAVAR HRAFN SVAVARSSONS föredrag
”Fra afasia til ataraxia: Om Pyrrons ro”

1. Eftersom Svavarsson i sitt föredrag huvudsakligen har tagit upp Pyrrhon, kommer denna kommentar att koncentreras på Sextus Empiricus, som bredvid Pyrrhon får anses vara den gestalt inom den antika skepticisismen som vi är bäst underrättade om. Det är för övrigt en mycket lättare uppgift att i detta sammanhang behandla Sextus än att, som Svavarsson har gjort, diskutera Pyrrhons uppfattning om lycka. Vi har ojämförligt mycket mer material till vårt förfogande när det gäller Sextus. Pyrrhon skrev ingenting, och av vad hans samtida lärjungar skrev har vi kvar bara några fragment av Timons dikter, som var just dikter och därför redan i originalskick mera svårtolkade än filosofiska utredningar på prosa. Vad vi vet om Pyrrhon kommer huvudsakligen från långt senare källor, där vi kan misstänka att bilden av den skeptiske skolgrundaren har anpassats så att den överensstämmer med vad senare skeptiker ansåg det lämpligt att Pyrrhon skulle representera. Däremot föreligger av Sextus egen hand över 800 trycksidor text, vilket gör att han är lätt tillgänglig inte bara för en filosofihistoriker utan också för en filolog.

Svavarsson har talat om tre anomalier i Pyrrhons uppfattning av lycka: (i) boskillnaden mellan kunskap och lycka; (ii) uppfattningen att okunnighet, om den är medveten och erkänd, leder till lycka; (iii) lyckans subjektivitet. Av dem kommer jag in på de båda första och försöker se hur Sextus ställer sig till dem. Vad gäller den tredje, lyckans subjektivitet, förefaller det mig att Sextus på den punkten är ense med Pyrrhon – i Svavarssons tolkning – men jag går inte in på saken vidare.

Vidare kommer jag – liksom Svavarsson – in på skeptikernas eventuella avhängighet av en tradition som går tillbaka på Demokritos och som också kan beläggas hos epikuréerna.

2. En väsentlig skillnad mellan Pyrrhon och Sextus är att Sextus tydligt ifrågasätter sin egen skepticisism i lika hög grad som han ifrågasätter motståndarsidans dogmatism. Svavarsson har talat om en dogmatisk Pyrrhon –

”dogmatisk” möjligen satt inom citattecken eller kvalificerat på annat sätt. Sextus är rent skeptisk, och det visar sig bl.a. i två typer av utsagor i *Pyrrhoneioi hypotyposesis* (PH) och *Adversus mathematicos* (AM):

(i) Den ena typen av sådana utsagor är ställen där Sextus säger att skeptikerna fortsätter forska, söka, undersöka, eller vad de nu använder för verb. I inledningen till *Hypotyposerna*¹ klargör han att skeptikerna ständigt söker vidare, eftersom de varken anser sig ha funnit sanningen eller gett upp hoppet om att finna den, och det impliceras att skeptikerna är de enda som kan karakteriseras på detta sätt. På ett annat ställe² påpekar Sextus att de äkta skeptikerna på denna punkt skiljer sig från den senare Akademien, vars medlemmar ofta betecknas som skeptiker men som gett upp sökandet; de är inte skeptiska mot sin egen skepticism, till skillnad från Sextus äkta skeptiker.

Det är onödigt att här påminna om att ordet ’skeptiker’, σκεπτικός, är avlett av verbet σκέπτομαι, som betyder just ’undersöka’. Och det är ett ständigt fortgående undersökande och sökande som skeptikerna enligt Sextus ägnar sig åt. Trots alla besvikelser i deras sökande efter sanningen med de dogmatiska metoderna fortsätter de att hoppas att fortsatt sökande skall leda fram till målet. De litar inte på de egna metoderna, som de använt för att visa att dogmatikernas svar inte är tillfredsställande. De egna metoderna kan visa sig lika bristfälliga som de dogmatiska, och i slutändan kan de dogmatiska ståndpunkterna visa sig innehålla sanningen.

¹ PH 1.1–3 τοῖς ζητοῦσί τι πρᾶγμα ἢ εὔρεσιν ἐπακολουθεῖν εἰκὸς ἢ ἄρνησιν εὐρέσεως καὶ ἀκαταληψίας ὁμολογίαν ἢ ἐπιμονὴν ζητήσεως. διόπερ ἴσως καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ζητουμένων οἱ μὲν εὐρήκεναι τὸ ἀληθὲς ἔφασαν, οἱ δ’ ἀπεφήναντο μὴ δυνατὸν εἶναι τοῦτο καταληφθῆναι, οἱ δὲ ἔτι ζητοῦσιν ... ζητοῦσι δὲ οἱ σκεπτικοί: ”När man söker något, blir resultatet sannolikt antingen man finner det eller att man måste förneka att man funnit något och erkänna att man inte får fatt på det eller att man fortsätter söka. Detta är väl anledningen till att somliga, när det gäller de filosofiska frågeställningarna, har påstått att de funnit sanningen, medan andra förklarar att man inte kan få fatt på den och åter andra fortfarande söker ... de som söker är skeptikerna.”

² PH 1.226 οἱ δὲ ἀπὸ τῆς νέας Ἀκαδημίας, εἰ καὶ ἀκατάληπτα εἶναι πάντα φασί, διαφέρουσι τῶν σκεπτικῶν ἴσως μὲν κατ’ αὐτὸ τὸ λέγειν πάντα εἶναι ἀκατάληπτα· διαβεβαιοῦνται γὰρ περὶ τούτου, ὁ δὲ σκεπτικὸς ἐνδέχεσθαι καὶ καταληφθῆναί τινα προσδοκᾷ: ”Anhängarna av den nya Akademien säger visserligen att allt är ofattbart men avviker från skeptikerna kanske just häri att de hävdar att allt är ofattbart. De yttrar sig nämligen med bestämdhet om detta, medan skeptikern förväntar sig att det är möjligt att fatta vissa ting.”

Och skeptikerna ger inte upp sitt sökande. När Sextus är färdig med filosoferna i *AM* 7–11, vänder han sig med lika höga förväntningar till fackvetenskaperna i *AM* 1–6 – och blir lika besviken då också.³ Ironi är inte främmande för Sextus, och man frågar sig om allt som sägs i denna passage skall tas bokstavligen.

(ii) Den andra typen av utsagor är ställen där Sextus betonar att vad han talar om alltid är ”vad som synes”, inte vad som är, även om han använder det grekiska ordet för ’är’, ἐστι. Ett exempel är en passage⁴ där Sextus citerar ett par rader ur Timons *Ἰνδαλμοί*, just det Timon-fragment som Svavarsson utgår från när han visar att Pyrrhon kunde göra dogmatiska uttalanden. Det är helt uppenbart att Sextus tolkar det fragmentet som ett odogmatiskt uttalande; det får exemplifiera att vad en skeptiker talar om är det som καταφαίνεται, ’synes’. Men såvitt jag kan se (”ὥς μοι καταφαίνεται εἶναι”, om jag får göra Timons

³ *AM* 1.5–7 ... ἀλλὰ τοιοῦτόν τι ἐπὶ τῶν μαθημάτων παθόντες ὁποῖον ἐφ’ ὅλης ἔπαθον τῆς σοφίας. καθὰ γὰρ ἐπὶ ταύτην ἦλθον πόθῳ τοῦ τυχεῖν τῆς ἀληθείας, ἰσοσθενεῖ δὲ μάχῃ καὶ ἀνωμαλία τῶν πραγμάτων ὑπαντήσαντες ἐπέσχον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαθημάτων ὀρμήσαντες ἐπὶ τὴν ἀνάληψιν αὐτῶν, ζητοῦντες καὶ τὸ ἐνταῦθα μαθεῖν ἀληθές, τὰς δὲ ἴσας εὐρόντες ἀπορίας, οὐκ ἀπεκρύψαντο: ”... de gjorde samma erfarenhet av fackvetenskaperna som av filosofin i dess helhet. På samma sätt som de vände sig till filosofin i sin längtan efter att nå fram till sanningen men måste suspendera omdömet när de konfronterades med den oavgjorda striden och verklighetens anomalier, gick de också till vetenskaperna för att anamma dem och sökte där få lära sig sanningen men fann problemen lika stora och dolde inte detta förhållande.”

⁴ *AM* 11.18–20: τὸ ’ἔστι’ δύο σημαίνει, καὶ ἓν μὲν τὸ οἶον ’ὑπάρχει’, καθὼ φαμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ὅτι ’ἡμέρα ἔστιν’ ἀντὶ τοῦ ’ἡμέρα ὑπάρχει’, ἕτερον δὲ τὸ οἶον [ἡμέρα] ’φαίνεται’ ... διπτοῦ δὴ τυγχάνοντος τοῦ ’ἔστι’ μορίου, ὅταν λέγωμεν σκεπτικῶς ’τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστιν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων’, τὸ ’ἔστιν’ ἐντάπτομεν οὐχ ὡς ὑπάρξεως ἀλλ’ ὡς τοῦ φαίνεσθαι δηλωτικόν ... κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον τούτων ἕκαστον ἔχομεν ἔθος ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἢ ἀδιάφορον προσαγορεύειν, καθάπερ καὶ ὁ Τίμων ἐν τοῖς Ἰνδαλμοῖς εἶκε δηλοῦν, ὅταν φῆ [Timon frg. 842]:

ἦ γὰρ ἐγὼν ἐρέω, ὡς μοι καταφαίνεται εἶναι,
μῦθον, ἀληθείης ὀρθὸν ἔχων κανόνα ...:

”Ordet ’är’ har två betydelser, dels ungefär ’existerar’, så att vi just nu kan säga ’Det är dag’ istället för ’Dagen existerar [nu]’, dels ungefär ’synes’ ... Elementet ’är’ är alltså dubbeltydigt, och när vi som skeptiker säger ’Av tingen är somliga goda, andra dåliga och andra mitt emellan’, sätter vi in ’är’ inte som en beteckning för existens utan för att det synes så ... I enlighet med vad som synes har vi för vana att kalla varje enskilt ting för gott, ont eller likgiltigt, vilket också Timon verkar klargöra i *Bilderna*, när han säger: ’Jag skall uttala, så som det synes mig vara, ett ord, och jag har en riktig måttstock för sanningen.’”

ord till mina), uppstår med Sextus tolkning en motsägelse i Timon-fragmentet. Det är helt klart – utifrån en filologisk standpunkt – att Svavarsson har rätt i sin tolkning av andra raden i fragmentet; ἀληθείης hör samman med κάνονα och inte med μῦθον. Timon/Pyrrhon gör verkligen gällande att han besitter ”en riktig måttstock för sanningen”. Det förvånande är då frasen på första raden: ”såsom det synes mig vara”. Den frasen avser rimligen det följande uttalandet och gör enligt Sextus klart att det är något som bara synes vara och inte nödvändigtvis är.

Former av verbet φαίνομαι ’synas’ använder Sextus upprepade gånger när han skall klargöra förhållandet mellan sina utsagor och den eventuellt existerande verkligheten.⁵ Hos Sextus betecknar det kunskapens osäkerhet; Sextus har ingen måttstock för sanningen. Och hans tolkning av Timon-fragmentet innebär att de tidiga skeptikerna inte heller ansåg att de var i besittning av sanningen eller av någon metod att avgöra vad som verkligen är sant. Sextus betraktar καταφαίνεται hos Timon som synonymt med det φαίνεται som han själv använder, och det är helt i enlighet med grekiskt språkbruk, i all synnerhet när verbet står tillsammans med en subjektivitetsmarkerande dativ som μοι.⁶ Sextus tolkar alltså Timon på ett annat sätt än Svavarsson.

3. Jag kommer nu in på Sextus terminologi, och först hans användning av ordet εὐδαίμων ’lycklig’ och avledningen εὐδαιμονία, som är grekiskans normala ord för det som det här symposiet handlar om, lycka. Sextus är påfallande försiktig i sin användning av εὐδαιμονία. Visst förekommer εὐδαιμονία och andra avledningar av εὐδαίμων hos honom, men han använder dem nästan enbart när han beskriver dogmatikernas lyckobegrepp eller kritiserar dogmatikerna. Det är faktiskt bara två gånger (möjligen också *AM* 11.140) som

⁵ Verbformen φαίνεται förekommer 179 gånger hos Sextus. Om användningen jfr t.ex. *PH* 1.19–20.

⁶ καταφαίνομαι verkar i vissa kontexter kräva översättningen ’uppenbarligen är’ el. dyl., medan översättningen ’synes (vara)’ är att föredra på andra ställen. Ett exempel bland många på den senare användningen är Herakleides Kritikos, frg. 2.4 (om en växt med medicinsk användning) τοιαύτην τὴν δύναμιν ἔχει, τοῖς δ’ ἀνθρώποις ἡδεῖα καταφαίνεται, där καταφαίνεται refererar till en omedelbart gripbar egenskap hos växten i motsats till den mera essentiella (τοιαύτην δύναμιν).

han använder εὐδαίμων och εὐδαιμονία om det tillstånd av ”lycka” som den skeptiska filosofin leder fram till.⁷

På båda ställena är det en begränsad εὐδαιμονία som utlovas: skeptikern upplever full lycka bara inom filosofin; inom vardagslivet lider han möjligen något mindre än sina dogmatiska kolleger av de besvärligheter som normalt drabbar människan. Sextus gör som synes en boskillnad mellan ett lyckotillstånd som råder inom en filosofisk sektor av livet och ett tillstånd inom det icke-filosofiska livet som visserligen innefattar en del inslag som är mindre behagliga men som i alla fall inte ställer till lika mycket obehag för skeptikern som för den dogmatiska filosofen (eller för den människa som inte ägnar sig åt filosofi överhuvudtaget).

Den inomfilosofiska lyckan uppkommer genom att skeptikerna upptäcker att dogmatikernas hävdande av att det ena är gott och det andra ont inte har någon substans. Då inser skeptikerna att det är meningslöst att som dogmatikerna jaga efter det goda (att det är gott är ju bara något som dogmatikerna hävdar), lika väl som att försöka undvika det onda. Skeptikern slutar både att ängslas för det onda och att jaga efter det goda. Här har vi återigen liksom hos Pyrrhon den av subjektet självt erkända okunnigheten som en väg till lycka: Skeptikern når ἀταραξία när han inser – och inför sig själv och andra erkänner – att varken han eller någon annan kan veta vad som är ont och vad som är gott och i konsekvens härmed slutar oro sig för den saken (vilket dock inte innebär att han slutar söka

⁷ AM 11.147–148 ὥστ’ ἐν μὲν τοῖς κατὰ δόξαν νομιζομένοις ἀγαθοῖς τε καὶ κακοῖς καὶ ἐν ταῖς τούτων αἰρέσεσι καὶ φυγαῖς τελέως ἐστὶν εὐδαίμων, ἐν δὲ τοῖς κατ’ αἰσθησιν καὶ ἀλόγοις κινήμασιν εἴκει. τὰ γὰρ μὴ παρὰ τὴν τοῦ λόγου διαστροφὴν συμβαίνοντα καὶ τὴν φαύλην δόξαν, ἀλλὰ κατὰ ἀκούσιον τῆς αἰσθήσεως πάθος, ἀμήχανόν ἐστιν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν σκέψιν λόγου ἀπαλλάττεσθαι: ”Således är [skeptikern] fullkomligt lycklig när det gäller det som föreställes vara gott eller ont och när det gäller att välja respektive undvika detta, och han ger efter vid sinnliga och irrationella störningar. Ty om det som drabbar oss inte beror på ett förvirrat förnuft och på felaktiga föreställningar utan på ofrivilliga sinnesintryck, kan det inte elimineras av den skeptiska läran”; AM 11.160–161 οὐκοῦν ὁ περὶ πάντων [μὲν] ἐπέχων τῶν κατὰ δόξαν τελειοτάτην καρποῦται τὴν εὐδαιμονίαν, ἐν δὲ τοῖς ἀκουσίοις καὶ ἀλόγοις κινήμασι παράττεται μὲν

(οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐστι παλαιφάτου, οὐδ’ ἀπὸ πέτρης,
ἀλλ’ ἀνδρῶν γένος ἦεν),

μετριοπαθῶς δὲ διατίθεται: ”Den som suspenderar sitt omdöme i allt som beror på föreställningar får skörda en fullkomlig lycka. Vid ofrivilliga och irrationella störningar besväras han visserligen – ”inte är han väl född ur en ek eller sten som i sagan, nej, han tillhör en ras utav män” [Odysseen 19.163 + 4.63] – men hans tillstånd påverkas måttligt.”

efter det hägrande målet, en metod att med säkerhet avgöra vad som verkligen är ont och gott).

När det gäller det icke-filosofiska livets besvärligheter, är skeptikern också i ett bättre läge än dogmatikern, hävdar Sextus. Skeptikern drabbas naturligtvis av allt sådant, liksom andra människor. Sextus nämner som exempel hunger, törst, att man lider av kyla eller hetta, av sjukdom eller erotiska begär.⁸ Skeptikern lider av detta, det kan inte förnekas; det vore att samtidigt förneka hans status som människa. Men eftersom han inte är filosofiskt övertygad om att detta är ont, lider han *mindre*. Μετριοπάθεια, 'måttlig påverkan', 'måttligt lidande',⁹ är ett nyckelord.

Någon fullkomlig lycka i alla situationer kan således skeptikern inte utlova; det han kan locka med är en begränsad lycka. Skepticismen skiljer sig på denna punkt från t.ex. stoikerna, som förde fram ett totalitetsanspråk och hävdade att deras filosofi skapade en människa som bevarade sin ἀταραξία och därmed var lycklig i alla situationer som livet kunde ställa henne inför. Den skeptiska partiella lyckan har däremot, som Svavarsson påpekar, en motsvarighet hos Demokritos, som gjorde åtskillnad mellan utifrån påtvingat ont och sådant ont som kan undvikas genom filosofisk skolning.

4. Sextus är alltså sparsam med att använda det vanliga ordet εὐδαιμονία om det som hans egen filosofi utlovar. Det finns anledning att diskutera ytterligare någon detalj i hans terminologi.

När Sextus beskriver de besvärligheter som filosofin skall råda bot på eller ge tröst för, använder han det i sådana sammanhang vanliga ordet παραχή, och det är vad vi kan vänta oss. Men ofta dyker också ett betydligt ovanligare ord upp hos honom i dessa sammanhang, nämligen ὄχλησις, som närmast kan översättas med 'besvärlighet(er)' eller 'störning'. När man ser efter vilka andra filosofer som använder ὄχλησις, visar det sig att ordet är belagt för första gången i ett Demokritosfragment¹⁰ samt att det under hellenistisk tid påfallande ofta förekommer i epikureiska texter: Epikuros, Karneiskos, Diogenes från Oinoanda, Filodemos, Polystratos (övriga belegg finns huvudsakligen hos läkare, kristna författare och i senantikt lagspråk).

⁸ AM 11.82, 143 ff., PH 3.183.

⁹ Jfr PH 1.26, 1.30. 3.235. 3.236, AM 11.162.

¹⁰ Demokritos frg. 212 (= Johannes Stobaios 3.6.27) ἡμερήσιοι ὕπνοι σώματος ὄχλησιν ἢ ψυχῆς ἀδημοσύνην ἢ ἀργίην ἢ ἀπαιδευσίην σημαίνουσι: "Att sova under dagen är tecken på kroppslig störning, själsliga besvär, lättja eller brist på uppfostran." Då fragmentet finns bevarat av Stobaios, är sannolikheten rätt stor för att det rör sig om ett autentiskt citat

Det ännu ovanligare ordet ὄχλημα för samma företeelse dyker upp för första gången hos Sextus¹¹ och kan möjligen vara en skapelse av honom, vilket har hävdats.¹² Men han kan ha haft en förebild, nämligen sammansättningen ἐνόχλημα, som finns belagd hos Epikuros.¹³ Också detta verkar vara ett autentiskt fragment. Det kommer från ett brev från Epikuros till Mithres, som citeras av Filodemos i skriften *De divitiis*, partiellt bevarad i en av papyrerna från Herculaneum.

Är denna terminologiska användning av ὄχλησις och andra avledningar av samma rot ett indicium för att den pyrrhonska etiken är avhängig av samma Demokritostradition som den epikureiska, vilket Svavarsson gör gällande? Eller, för att resa ett mera allmänt spørsmål som ofta aktualiseras inom den antika filosofihistorien: Är verbala överensstämmelser gångbara som argument för avhängighetsförhållanden mellan filosofer från olika tider? Om vi besvarar den senare frågan jakande, bör svaret bli ja på den förra också.

5. Men även om Sextus/skeptikerna möjligen är avhängiga av epikuréerna, markerar Sextus också tydligt att han tar avstånd från dem. Sextus avståndstagande tar sig t.ex. ett rätt märkligt uttryck i hans omotiverade angrepp på Epikuros i inledningen till skriften *Mot grammatikerna*,¹⁴ desto märkligare

¹¹ AM 11.158: Den som drabbas av något obehagligt och dessutom inbillar sig att detta obehag är enbart ont, ”fördubblar genom denna föreställning den störning som uppstår till följd av att det obehagliga finns hos honom” (διπλασιάζει τῇ δόξει ταύτη τὸ κατὰ παρουσίαν αὐτοῦ συμβαῖνον ὄχλημα).

¹² K. Janáček, ’On the term ’ὄχλημα’’, *Archiv Orientalni* 18,1960, 307–311.

¹³ Epikuros brev, frg. 79 Arrighetti² οὐ [γὰρ] ἄξιον φόβου τὸ κατὰ μετὰπ[τ]ωσιν ἐνόχλημα: ”ty störningen vid en förändring är inte värd att vara rädd för.” Man kan notera, att den besvärlighet som behandlas av Epikuros i brevfragmentet, fruktan för förändringar, också tas upp av Sextus: PH 1.27 ... φοβούμενος τὴν μεταβολὴν πάντα πράσσει, ἵνα μὴ ἀποβάλη τὰ ἀγαθὰ δοκοῦντα εἶναι: ”... av rädsla för omställningen gör han vad som helst för att inte förlora det som han föreställer sig vara gott.”

¹⁴ AM 1.1–2 Τὴν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἀντίρρησιν κοινότερον μὲν διατεθεῖσθαι δοκοῦσιν οἳ τε περὶ τὸν Ἐπίκουρον καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Πύρρωνος, οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δὲ διαθέσεως, ἀλλ’ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἐπίκουρον ὡς τῶν μαθημάτων μηδὲν συνεργούντων πρὸς σοφίας τελείωσιν, ἢ, ὡς τινες εἰκάζουσι, τοῦτο προκάλυμμα τῆς ἑαυτῶν ἀπαιδευσίας εἶναι νομίζοντες (ἐν πολλοῖς γὰρ ἀμαθῆς Ἐπίκουρος ἐλέγχεται, οὐδὲ ἐν ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις καθαρεύων), τάχα δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη καὶ τοὺς ὁμοίους δυσμένειαν πολυμαθεῖς γεγονότας: ”Kritiken mot vetenskapernas företrädare verkar ha blivit en gemensam angelägenhet för Epikuros anhängare och Pyrrhons efterföljare, dock inte med utgångspunkt i samma grundinställning.

som Sextus samtidigt hämtar en betydande del av sina argument mot fackvetenskaperna ur den epikureiska vapenarsenalen. Ett exempel på den argumentering som en skeptiker hade kunnat göra bruk av mot epikuréerna angående lyckan tycker jag mig finna på ett ställe hos satirikern Lukianos från Samosata.¹⁵ Han kan inte rimligen betraktas som en skeptisk fackfilosof, men i sina skrifter har han en skeptisk framtoning, och på det aktuella stället anför han — med vissa parodiska drag tillagda — vad en skeptiker skulle kunna säga om Epikuros. Stället kommer från skriften *De parasito*, 'Om snyltaren', där en representant för denna i det antika samhället – eller i varje fall i den antika litteraturen – flitigt uppträdande yrkesgrupp med hjälp av en imponerande argumentationsskicklighet får bevisa att snyltandet faktiskt är en konst (τέχνη)

Epikuros anhängare angriper vetenskaperna därför att de inte bidrar till vishetens fullkomnande eller, enligt vad somliga anser troligt, för att på detta sätt dölja sin egen obildning. Epikuros avslöjas ju som okunnig i många avseenden och kunde inte ens uttrycka sig korrekt i vanligt samtal. Kanske är orsaken också deras fientlighet mot Platons och Aristoteles anhängare och andra på grund av dessas mångkunnighet.” Om Sextus förhållningssätt till epikuréerna i denna skrift se J. Blomqvist, 'Grekiska skeptiker och grekisk bildning', i: Ø. Andersen (red.), *Dannelse – Humanitas – Paideia*, Oslo 1999, 170–171; speciellt om boken *Mot retorerna (AM 2)* se D. Karadimas, *Sextus Empiricus against Aelius Aristides. The Conflict between Philosophy and Rhetoric in the Second Century A.D.*, Lund 1996 (Studia Graeca et Latina Lundensia 5), 182–209.

¹⁵ Lukianos *De parasito sive Artem esse parasiticam* 11 ἔγωγε ἡγοῦμαι τὸ ἥδὺ πρῶτον μὲν τὸ τῆς σαρκὸς ἀόχλητον, ἔπειτα τὸ μὴ θορύβου καὶ παραχῆς τὴν ψυχὴν ἐμπεπλήσθαι. τούτων τοίνυν ὁ μὲν παράσιτος ἐκατέρων τυγχάνει, ὁ δὲ Ἐπίκουρος οὐδὲ θατέρον· ὁ γὰρ ζητῶν περὶ σχήματος γῆς καὶ κόσμων ἀπειρίας καὶ μεγέθους ἡλίου καὶ ἀποστημάτων καὶ πρῶτων στοιχείων καὶ περὶ θεῶν, εἴτε εἰσὶν εἴτε οὐκ εἰσὶ, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ τέλους αἰετοπολεμῶν καὶ διαφερόμενος πρὸς τινὰς οὐ μόνον ἐν ἀνθρωπίναις, ἀλλὰ καὶ ἐν κοσμικαῖς ἐστὶν ὀχλήσεσιν. ὁ δὲ παράσιτος πάντα καλῶς ἔχειν οἰόμενος καὶ πεπιστευκῶς μὴ ἄλλως ταῦτα ἔχειν ἄμεινον ἢ ἔχει, μετὰ πολλῆς ἀδείας καὶ γαλήνης, οὐδενὸς αὐτῷ τοιοῦτου παρενοχλοῦντος, ἐσθίει καὶ κοιμᾶται ὑπτιος ἀφεικῶς τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας ὡσπερ Ὀδυσσεὺς τῆς Σχερίας ἀποπλέων οἴκαδε: ”Jag för min del menar att vällust främst innebär att vara utan kroppsliga besvär, sedan att själen inte är fylld av split och oro. Snyltaren uppnår bådadera, Epikuros varken det ena eller det andra. Den som forskar om jordens form, om världarnas oändliga antal, om solens storlek och avstånd, om de primära elementen, om huruvida gudarna finns eller ej, och som strider och tvistar med andra om själva ändamålet med detta, han råkar inte bara ut för mänskliga störningar utan också för kosmiska. Snyltaren däremot, som menar att allt är bra och som är övertygad om att det inte skulle vara bättre på något annat sätt, blir inte störd av sådant utan kan i allsköns lugn och ro äta och lägga sig på rygg och sova med spretande armar och ben, precis som Odysseus när han seglade hem från Scheria.”

och att snyltandet liksom en äkta konst leder fram till ett τέλος, ett mål, nämligen vällusten eller njutningen (τὸ ἡδύ, som här används synonymt med ἡδονή), och bringar sin utövare lycka. Det lyckas inte den epikureiska filosofin med, hävdar snyltaren. Epikuréerna beskylls för att ägna sin tid just åt att grubbla över sådana filosofiska frågor som de själva ibland tog avstånd från, något som oundvikligen medför θόρυβος och παραχή, t.o.m. störningar av en ”kosmisk” dignitet; man bör lägga märke till förekomsten av ord avledda av den epikureisk-skeptiska termen ὄχλησις i textavsnittet (ἀόχλητον, ὀχλήσεσις, παρενοχλοῦντος). Snyltaren däremot antar att allt är gott och att inget kunde vara bättre och kan ägna sig åt att segla fram genom livet i ett problemfritt lyckotillstånd.

6. Men ett lyckobegrepp som innefattade en bekymmersfri slummer på fajakernas fartygsdäck kunde inte undgå kritik. Både epikuréer och skeptiker löpte risk att anklagas för ἀνευεργησία, passivitet. Detta var en naturlig följd av det förhållandet att både epikuréer och skeptiker tog avstånd från sysslandet med vissa filosofiska frågor och sökte finna lyckan genom att liksom snyltaren sluta bekymra sig för sådant som man ändå inte kunde göra någonting åt. I fallet epikuréerna fanns det en viss faktisk grund för en sådan kritik, eftersom de gärna levde avskilt i sina egna kommuniteter och inte tog del i samhällslivet. Till skeptikernas avståndstagande från epikuréerna hör att de inte vill framstå som overksammas och passiva (ἀνεύεργητοι) i det praktiska livet. Sextus vill gärna markera sin distans till detta passiva liv.

Det klarar han genom att göra en boskillnad mellan filosofi och vardagsliv. När Sextus svarar på kritiken från dogmatikerna,¹⁶ pekar han på den möjlighet som stod skeptikerna till buds, nämligen att inte låta vare sig dogmatiska ställningstaganden eller den egna skepticismen styra det praktiska handlandet. Därigenom kunde de fungera som samhällsmedborgare, vilket epikuréerna inte

¹⁶ AM 11.165–166 ταῦτα δὴ λέγοντες οὐ συνίασιν, ὅτι κατὰ μὲν τὸν φιλόσοφον λόγον οὐ βιοῖ ὁ σκεπτικός (ἀνεύεργητος γὰρ ἐστὶν ὅσον ἐπὶ τούτῳ), κατὰ δὲ τὴν ἀφιλόσοφον τήρησιν δύναται τὰ μὲν αἰρεῖσθαι, τὰ δὲ φεύγειν. ἀναγκαζόμενός τε ὑπὸ τυράννου τι τῶν ἀπηγορευμένων πράττειν, τῇ κατὰ τοὺς πατρίους νόμους καὶ τὰ ἔτη προλήψει <στοιχῶν τὸ μὲν ἐλείται, τὸ δὲ φεύζεται: ”När de säger så, begriper de inte, att skeptikern inte lever i enlighet med sitt filosofiska argumenterande, för så långt detta gäller är han inaktiv, men att han i enlighet med vad han ofilosofiskt observerar är i stånd att välja ett och undvika ett annat. Och om han av en tyrann skulle tvingas göra något förbjudet, då skulle han välja det ena och undvika det andra med ledning av en uppfattning grundad på traditionella konventioner och sedvänjor.”

kunde göra. Sextus förklarar t.ex. på ett ställe hur skeptikern utan betänkligheter kan delta i den traditionella kulten av gudarna, trots att filosofin inte kunde övertyga honom om dessa gudars existens.¹⁷ Hans resonemang tycks förutsätta att det fanns två sätt att gestalta sitt liv: antingen var man filosof och levde efter sin filosofis grundsatser, eller också stod man utanför filosofin och följde då samhällets traditioner och lagar; bara skeptikerna kunde kombinera dessa båda levnadssätt, och Sextus verkar göra anspråk på att själv ha lyckats med detta. Traditionerna om den skeptiska idealgestalten Pyrrhon tyder däremot knappast på att han fungerade både som filosof och som nyttig samhällsmedborgare.

7. Slutligen en detalj som kanske egentligen inte är värd att diskutera i detta sammanhang: I början av *Hypotyposerna*¹⁸ säger Sextus att ἀταραξία följer τυχικῶς, 'slumpmässigt', 'av en tillfällighet', på skeptikerns resultatlösa sökande, "som skuggan följer kroppen", och liknelsen med skuggan kommer igen hos Diogenes Laertios.¹⁹ Hur går detta ihop? Skuggan följer kroppen med nödvändighet, den följer också automatiskt. Men ἀταραξία påstås följa av en tillfällighet. Jag uppfattar en motsägelse här: 'av en tillfällighet' avser något annat än den nödvändighet och automatik som är förknippad med skuggan. Hur har skeptikerna tänkt sig förhållandet?

¹⁷ AM 9.49 τάχα γὰρ ἀσφαλέστερος παρὰ τοὺς ὡς ἑτέρως φιλοσοφούντας εὐρεθήσεται ὁ σκεπτικός, κατὰ μὲν τὰ πάτρια ἔθνη καὶ τοὺς νόμους λέγων εἶναι θεοὺς καὶ πᾶν τὸ εἰς τὴν τούτων θρησκείαν καὶ εὐσέβειαν συντεῖνον ποιῶν, τὸ δ' ὅσον ἐπὶ τῇ φιλοσόφῳ ζητήσῃ μηδὲν προπετεύομενος: "Kanske kommer skeptikern att visa sig tryggare i jämförelse med dem som bedriver en annan slags filosofi. Under det att han i enlighet med fädernas seder och lagarna går med på att gudar finns och utför allt som främjar kulten och vördnaden för dem, förhastar han sig inte inom den filosofiska forskningen."

¹⁸ PH 1.25–26 + 29 φαμὲν δὲ ἄχρι νῦν τέλος εἶναι τοῦ σκεπτικοῦ τὴν ἐν τοῖς κατὰ δόξαν ἀταραξίαν καὶ ἐν τοῖς κατηναγκασμένοις μετριοπάθειαν ... ἐπικρῖναι μὴ δυνάμενος ἐπέσχειν· ἐπισχόντι δὲ αὐτῷ τυχικῶς παρηκολούθησεν ἢ ἐν τοῖς δοξαστοῖς ἀταραξία ... ἐπισχοῦσι δὲ αὐτοῖς οἷον τυχικῶς ἢ ἀταραξία παρηκολούθησεν ὡς σκιὰ σώματι: "Vi har hittills sagt att skeptikerns mål är ataraxi i det som rör föreställningar och måttlig påverkan i det som påtvingas oss ... Då han inte kunde fälla något avgörande, suspenderade han omdömet, och med det följde slumpmässigt för honom ataraxi beträffande det föreställda ... När de suspenderade omdömet följde för dem ataraxin liksom av en slump på det sätt som skuggan följer kroppen."

¹⁹ Diogenes Laertios 9.107 τέλος δὲ οἱ σκεπτικοὶ φασι τὴν ἐποχήν, ἧ σκιᾶς τρόπον ἐπακολουθεῖ ἢ ἀταραξία: "Målet säger skeptikerna vara suspensionen av omdömet, med vilken ataraxin följer som en skugga."